

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК ПРІОРИТЕТ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ ЗВО В ПЕРІОД ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Тріпак М. М., Палилюцько О. М., Пещанюк Н. О.

ВСТУП

Освіта служить розвитку особистості, сприяє її самореалізації та у період критичних станів суспільства допомагає знаходити опору, здійснювати перші кроки до відновлення та професійного становлення особистості у житті. Сучасне суспільство встановлює численні бар'єри на шляху до розвитку та перших кроків професійного становлення молоді людини у суспільстві. У той же час освіта має вирішальне значення для самого суспільства, забезпечуючи виконання найважливіших завдань практичного і символічного характеру.

Тому *метою дослідження* є вивчення можливостей та кращих практик розвитку інклюзивного ЗВО для подолання сучасних викликів і бар'єрів розвитку студентської молоді ЗВО, осіб з інвалідністю, та в контексті відновлення країни.

Поняття інклюзії та інклюзивної освіти має важливе значення та вивчається дослідниками в різних аспектах. Зокрема, в літературі поширені поняття «інклюзивний розвиток», «інклюзивне зростання», «соціальні інновації», «інклюзивна економіка» тощо. Система освіти вносить вагомий внесок в інтеграцію суспільства. **Інклюзивна освіта** – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах як загальноосвітнього закладу, так і ЗВО.

Поняття інклюзії в контексті ринку праці відноситься до створення рівних можливостей для всіх членів суспільства, незалежно від їхньої соціальної, гендерної чи етнічної приналежності, а також фізичного стану. Тому важливими є створення безбар'єрного доступу до усіх сфер життєдіяльності суспільства.

1. Соціально-психологічне благополуччя молоді з інвалідністю в контексті міжнародного досвіду інклюзивних інституцій

З часу прийняття Саламанкської декларації, що проголосила включення усіх дітей, молоді до системи освіти, незалежно від їх

особливостей здоров'я, порушень, а також індивідуальних та соціальних труднощів (ЮНЕСКО, 1994)¹ в світовому просторі, завдяки країнам, які приєдналися до Міжнародної декларації, одне з основних питань – реформування і створення безбар'єрного, доступного для всіх освітнього простору, моделей навчання і викладання у закладах освіти, які б успішно задовольняли освітні потреби всіх дітей та осіб з інвалідністю та осіб з особливими освітніми потребами (ООП).

Головний імпульс розвитку інклюзивної освіти осіб з особливими потребами було дано під час Всесвітньої конференції з цих питань, яка відбулася в Саламанці (Іспанія) в червні 1994 р. Участь у ній взяли представники 92 урядів та країн та 25 міжнародних організацій. Під час конференції були прийняті основоположні документи для впровадження інклюзивної освіти – Саламанкська декларація та Програма дій (1994 р.). Одним із висновків діяльності конференції стало те, що «процес освіти осіб з особливими потребами – питання, яке викликає однакове занепокоєння у країн Півночі та в країн Півдня – не може здійснюватися окремо від інших процесів. Він має стати частиною загальної стратегії освіти і, безумовно, нової соціальної й економічної політики. Він вимагає масштабного реформування звичайної школи».

В основі інклюзивного підходу лежить право людини на освіту, проголошене Загальною декларацією прав людини (1948 р.), а також міжнародні документи: *Декларація прав дитини, 1959 р.*; *Конвенція про права дитини – 1989 р.* (ратифікована Постановою Верховної Ради України 27 лютого 1991 року); *Всесвітня декларація «Освіта для всіх», 1990 р.* (освіта для всіх означає гарантію всім дітям їхнього права на доступ до якісної базової освіти) та ін.

Одним із висновків діяльності конференції стало те, що «процес освіти осіб з особливими потребами – питання, яке викликає однакове занепокоєння у країн Півночі та в країн Півдня – не може здійснюватися окремо від інших процесів. Він має стати частиною загальної стратегії освіти і, безумовно, нової соціальної й економічної політики. Він вимагає масштабного реформування звичайної школи».

З вищенаведених міжнародних документів можна зробити висновки, що право на освіту є одним із основних прав людини. Право на освіту осіб з психофізичними порушеннями має гарантуватися без дискримінації чи будь-яких обмежень. Держава має визнавати принцип рівних можливостей у сфері початкової, середньої і вищої освіти для таких дітей, молоді і дорослих в інтегрованих структурах, а система

¹ UNESCO (1994). Declaración de Salamanca y marco de acción para las necesidades educativas especiales. Paris : Autor.

спеціальної освіти повинна розвиватись в напрямку формування інклюзивної моделі освіти.

В системі дослідження забезпечення соціальних прав та благополуччя членів суспільства, а також питань пріоритетів функціонування закладів освіти, їх осучаснення та реформування, зміни освітньо-навчального світогляду під час навчання і викладання, розуміння сучасних питань інклюзивної освіти, увагу займає вивчення змін у світоглядній та організаційній структурі інституцій інклюзивної освіти задля розвитку системи освітніх інституцій для здобувачів освіти – осіб з особливими освітніми потребами. В наукових дослідженнях проблематиці розвитку інклюзії у контексті діяльності дошкільної, шкільної, вищої освіти присвячується чимало робіт. Так, в численних роботах, присвячених дослідженню даного питання, з використанням соціологічного інструментарію здійснюється вивчення особливостей імплементації інклюзії у сфері розвитку дошкільної² та шкільної освіти^{3, 4, 5, 6}, вищої освіти⁷, а також інклюзії в закладах вищої освіти ЄС⁸. Чимало досліджень присвячується вивченню сучасних викликів і оцінюванню в

² Тарапака Н. В. Інклюзія в дошкільлі: розвиток дітей із психофізичними вадами в умовах реалізації Базового компонента дошкільної освіти : навч.-метод. посіб. / Наталія Тарапака, Людмила Кашуба ; Н.-д. лаб. «Центр технологій і методик реалізації дослідн. підходу в освіті». Київ : СІПШПІНТ, 2013. 139 с. : табл. (Бібліотека МАН).

³ Інклюзія в новій українській школі: виклики сьогодення = Inclusion in the new Ukrainian school: contemporary challenges : програма III Міжнар. конгресу зі спец. педагогіки, психології та реабілітології, 10 листоп. 2017 р., м. Київ / Департамент освіти і науки, молоді та спорту Київ. міськради (Київ. міськдержадмін.) та ін. Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2017. 38 с.

⁴ Найда Ю. М. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія : навч.-метод. посіб. / [Ю. М. Найда, Л. М. Ткаченко ; під заг. ред. Л. І. Даниленко] ; Всеукр. фонд «Крок за кроком», Фонд Чарльза Стюарта Мотта, Програма «Школа як осередок розвитку громади». Київ : Пляеди, 2014. 66, [1] с. : іл., табл. (Стандарти громадсько-активної школи : серія наук.-метод. матеріалів : у 9 посіб. ; [3]).

⁵ Інклюзія в школі в оптичному дискурсі сьогодення : колект. монографія / С. Г. Адирхаєв та ін. ; за наук. ред. Н. В. Барна, С. Г. Адирхаєва ; Держ. закл. шк. I–III ступенів № 168 Оболон. р-ну м. Києва, Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ : Університет «Україна», 2019. 498 с.

⁶ Садова І. І. Інклюзія у закладах загальної середньої освіти України: тенденції розвитку : монографія / Ірина Садова ; Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобиц. : Посвіт, 2020. 447 с.

⁷ Фудорова О. М. Вища освіта осіб з обмеженими можливостями в сучасній Україні: освітня інклюзія чи міф? (соціологічний вимір) : монографія / О. М. Фудорова ; Херсон. держ. ун-т. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2012. 229 с. : рис., табл. Бібліогр.: с. 181–206.

⁸ Давиденко Д. Г. Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу : монографія / Г. В. Давиденко ; Нац. авіац. ун-т. Вінниця : Нілан, 2015. 313 с. : рис. Рез. англ. Бібліогр.: с. 263–308.

інклюзивному освітньому просторі⁹, запровадження стратегій у контексті розвитку інклюзії в Україні і в світі¹⁰ та ін.

У дискурсі порівняння розвитку демократичного інклюзивної освіти європейського рівня, науковці акцентують увагу на вивченні кейсів міжнародного досвіду. Так, імплементація принципів інклюзивної освіти в закладах освіти досліджується в контексті двох локацій – провінційної та міської. Зокрема в роботах С. Петерса, М. Янукайнена, Х. Тауел міститься порівняльна характеристика спеціальних освітніх послуг в закладах провінцій та політики Канади; в роботах Дж. Герман (J. Herman) здійснюється аналіз особливостей системи фінансування спеціальних освітніх послуг провінцій Альберта, Онтаріо та ін.

У ряді іноземних та українських досліджень, присвячених проблемі впровадження інклюзивної освіти і навчання, слід зазначити, що ключовими складовими і умовами створення освіти є розвиток інклюзивного підходу до діяльності інституцій. Так, Канада доводить, що успішне впровадження інклюзії важлива, можлива та реалізовувала справа, яка дозволяє надавати якісну освіту здобувачам освіти з інвалідністю. Слід відзначити особливий підхід Канадського уряду, який у процесі розробки основних законів у сфері права людини, враховує громадську думку, а також підтримує діалог з різними урядовими установами, неурядовими організаціями та міжнародними партнерами та ін.

Уряд Канади інтенсивно вивчає проблеми і основні питання інклюзивної освіти через стурбованість про майбутнє держави, а також розуміння того, що *економічний і соціальний добробут* Канади наразі залежить від інвестицій у дітей, від забезпечення можливостей для повного розкриття потенціалу кожної дитини¹¹. На думку дослідників, саме ставлення до людини як до вищої цінності, створення низки комісій із вивчення проблем розвитку інклюзивної освіти, активністю «прибічників розбудови гуманного суспільства», опублікування звітів і розробка принципів «продуктивного законодавства»¹². Важливою

⁹ Дікова-Фаворська О. М. Інклюзія в освіті: повсякденні практики та процедура оцінювання : монографія / О. М. Дікова-Фаворська, С. Г. Здрагат. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. 416 с. Бібліогр.: с. 391–416.

¹⁰ Інклюзія в дії: стратегії впровадження в Україні та світі : колект. монографія / К. М. Біницька та ін. ; Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2022. 325 с.

¹¹ Children's Rights: Right In Principle, Right In Practice / Canadian Coalition for the Right of Children. URL: <http://rightsforchildren.ca/wp-content/uploads/2016/01/CCRC-report-on-rights-of-children-in-Canada.pdf>.

¹² Бондар Т. І. Тенденції розвитку інклюзивної освіти в Канаді: законодавчий аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. Вип. 1 (38). С. 51–54. С. 53.

умовою для успішного втілення інклюзивної освіти і навчання в Україні, на думку Т. І. Боднар, є подолання соціально-психологічних бар'єрів на шляху до інклюзії, інклюзія можлива і реальна «в разі переформатування соціальних цінностей»¹³.

Більшість країн Європейського союзу приєдналися до принципів декларації, ратифікованих у контексті діяльності міжнародних організацій, та успішно втілюють принципи, викладені в міжнародних документах, враховуючи власний досвід, соціокультурні чинники, соціально-економічний розвиток країни та ін., спрямовуючи зусилля на створення сучасного простору для розвитку особистості в «суспільстві для всіх».

У звіті Європейського агентства виділяються основні аспекти розвитку спеціальної освіти в Європі, та акцентується увага на загальних тенденціях інклюзивної освіти в країнах ЄС: серед яких: зміна системи подвійної освіти поширюється та відбувається у багатьох країнах (існує спеціальна та звичайна система освіти); в більшості країн у контексті розвитку включення система освіти досягла вагомого законодавчого прогресу, дана тенденція спостерігається в країнах з давньою традицією розвитку системи закладів спеціальної освіти (Великобританія, Італія, Іспанія); з метою досягнення вищого рівня надання інклюзивних послуг планування змін в системі фінансування, що спостерігається у низці країн (зокрема, Франція, Великобританія); посилення ролі освітніх програм, які концентруються на індивідуалізації процесу навчання і викладання та є загальною тенденцією в країнах, а адаптація набуває різні форми; у контексті прагнення відходу від застарілої медичної моделі, що ґрунтується на дефіциті, та довгий час домінувала над спеціальною освітньою системою навчання осіб з ООП в країнах ЄС переважає соціальна парадигма¹⁴.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям із особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей.

Інклюзивне навчання – спосіб отримання освіти, у який учні з особливими освітніми потребами (ООП) навчаються в загальному

¹³ Боднар Т. І. Тенденції розвитку інклюзивної освіти в Канаді: законодавчий аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. Випуск 1 (38). С. 51–54. С. 53.

¹⁴ EADSNE. Special Education across Europe in 2003. Trends in provision in 18 European countries. Bruselas: EADSNE. 2003.

освітньому середовищі за місцем свого проживання. Мета інклюзивної освіти – зробити так, аби жоден із дітей з особливими освітніми потребами не відчував себе іншим, зайвим, небажаним.

На сучасних умовах розвитку інклюзивної освіти та навчання спостерігається тенденція до створення безбар'єрного освітнього середовища, в якому відбувається навчання дітей та осіб з ООП, розширення інструментарію навчання та викладання у системі закладів інклюзивної освіти, заснованої на визнанні індивідуальних особливостей, відмінностей і прав усіх учасників освітнього процесу на отримання якісної освіти в загальній системі освіти, що є результатом тривалої та поступової світоглядної зміни до виховання дітей та осіб з ООП.

2. Розвиток системи інклюзивних інституцій для створення сучасного безбар'єрного простору для навчання та професійного зростання молоді

З розвитком інклюзивної освіти та навчання в закладах освіти актуальним є питання створення безбар'єрного середовища, для повноцінного перебування та професійної життєдіяльності здобувача освіти, особи з інвалідністю. 9 серпня 2017 року була прийнята Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки, в якій йдеться про поступове закриття інтернатних закладів для дітей. В Україні до війни нараховувалось більше 150 тисяч дітей з інвалідністю. Показник дитячої інвалідності у розвинених країнах становить 250 випадків на 10 тис. дітей і має тенденцію до збільшення. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, особи з інвалідністю становлять 10 % населення земної кулі, з них 120 млн. – діти та підлітки.

Діти з інвалідністю, або діти з особливими потребами, – це діти з фізичними, інтелектуальними, сенсорними та руховими обмеженнями, а також з емоційно-правовими та адаптаційними проблемами, що потребують комплексної допомоги внаслідок соціальних, психологічних, медичних обмежень. Інвалідність у дітей – значне обмеження життєдіяльності, що призводить до соціальної дезадаптації внаслідок порушення розвитку та росту дитини, втрати контролю за своєю поведінкою, а також здатності до самообслуговування, пересування, орієнтації, спілкування, трудової діяльності в майбутньому.

Задля створення рівних можливостей уряд України інтенсивно працює над створенням на законодавчому безбар'єрного освітньо-навчального простору, зокрема, в закладах освіти. Однак, на нашу думку, безбар'єрний простір – це не лише фізичний архітектурно привабливий та комфортний простір для осіб з інвалідністю, він включає

також світоглядне сприйняття дитини та особи з інвалідністю, а також соціально-психологічний, медико-соціальний, освітньо-навчальний, реабілітаційний простір для успішної життєдіяльності дітей та осіб з інвалідністю.

На офіційному порталі Уряду оприлюднено розпорядження КМУ від 14 квітня 2021 р. № 366-р «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» метою якої є «створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики»¹⁵. На сьогодні кількість дітей та осіб з інвалідністю, на жаль, зростає через те, що діти та мирне населення нашої країни страждає внаслідок війни РФ проти України та українського народу, кількість загиблих дітей та молоді зростає, а також зростає кількість дітей та осіб з інвалідністю.

Тому одним з пріоритетів розвитку резильєнтності закладів освіти, зокрема, закладів вищої освіти є створення не лише потужної платформи соціально-психологічної підтримки, а й доступного освітнього простору, що передбачатиме реабілітаційні, світоглядні та освітньо-професійні умови для розвитку, зростання та здобуття нової професії, навиків комунікації з соціальним середовищем.

Наразі МОН працює над напрямом освітньої безбар'єрності та визначає 3 основні цілі: можливість дорослих, молоді та дітей використовувати всі види та форми освіти; задоволення особливих освітніх потреб всіх учасників освітнього процесу; створення інклюзивного освітнього середовища.

Для досягнення стратегічної цілі «Можливість дорослих, молоді та дітей використовувати всі види та форми освіти» визначено завдання щодо розвитку освіти дорослих. Так, з-поміж них виокремлюється: систематизація процесів надання послуг, створення умов для розвитку національних та міжнародних обмінів, форумів та конференцій для студентів університетів третього віку та ін.¹⁶. Також серед завдань спрямованих на розвиток та підтримку інших форм освіти є наступні: забезпечення закладів дошкільної освіти методичними, діагностичними

¹⁵ Розпорядження КМУ від 14 квітня 2021 р. № 366-р. Київ Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

¹⁶ МОН працює над напрямом освітньої безбар'єрності. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-pracuye-nad-napryamom-osvitnoyi-bezbaryernosti>

та матеріально-технічним засобами для створення та функціонування інклюзивного середовища; забезпечення підвищення рівня якості надання освітніх послуг в спеціальних закладах загальної середньої освіти або спеціальних класах (групах) закладів освіти зі створенням умов для здобуття учнями (вихованцями) з особливими освітніми потребами освіти в освітньому середовищі, наближеному до місця їх проживання; популяризація та підтримка впровадження сімейних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; забезпечення умов громадського сектору для організації навчання, яке не забезпечується інституційною освітою, шляхом популяризації, проведення конкурсів та форумів; розвиток та підтримка кваліфікаційних центрів, що визнають результати здобуття освіти за неформальною освітою, зокрема у надавачів освітніх послуг з громадського сектору; розвиток та підтримка впровадження дуальної освіти шляхом реалізації спільних проєктів освітніх закладів та бізнесу; створення умов для дистанційного навчання у всіх освітніх закладах тощо¹⁷.

Враховуючи розвиток цифрового простору та оволодіння навиками цифрового спілкування, на порталі Дія створено курс, який присвячено розвитку грамотності та розумінню особливостей взаємодії осіб з інвалідністю з навколишнім світом, а також особливостям безбар'єрного простору – «Безбар'єрна грамотність»¹⁸. Курс ставить за мету змінити мислення, розкрити кругозір та розширити бачення світу, продемонструвати як люди з порушенням зору, слуху чи моторики користуються гаджетами, інтернетом та простором навколо. Звільнитись від упереджень у роботі з людьми – це ще один бар'єр, який ви можете подолати.

Україна робить успішні кроки щодо розвитку інклюзивного навчання та безбар'єрного розвитку середовища для дітей та осіб з інвалідністю, однак, на нашу думку, лише комплексне вирішення питань безбар'єрності породить сприйняття рівності та рівноправності, вільне пересування, покращить фізичне й психоемоційне здоров'я, формуватиме та зміцнюватиме навик резильєнтності в контексті сучасних викликів та кризових станів, створюватиме сприятливу атмосферу до життєдіяльності та розвитку дітей та осіб з інвалідністю у життєдіяльності сучасного соціуму.

¹⁷ МОН працює над напрямом освітньої безбар'єрності. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-pracuє-nad-naprjamo-osvitnoyi-bezbaryernosti>

¹⁸ Безбар'єрна грамотність. З якими бар'єрами стикаються люди з інвалідністю та як стереотипи заважають зробити світ інклюзивним. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/barrier-free-literacy>

Тому, на нашу думку, пріоритетом закладу вищої освіти, в якому здобуватимуть освіту в тому числі діти та особи з інвалідністю має бути всебічно розвинений у напрямку до створення соціально-психологічного, медико-соціального, освітньо-навчального та наукового, реабілітаційного та фізкультурно-спортивного простору для успішної життєдіяльності дітей та осіб з інвалідністю.

Прикладом даного виду ЗВО, на нашу думку, є Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», заклад вищої освіти, в якому пріоритетним у провадженні освітніх послуг є професійне навчання молодих людей, у тому числі, з особливими освітніми потребами (понад 70 % контингенту студентів закладу – особи з інвалідністю: студенти, які переміщуються на кріслах колісних, ходунках, милицях, з порушенням слуху і зору та з іншими нозологіями), з багатодітних і малозабезпечених сімей, діти-сироти, діти позбавлені батьківського піклування, особи з їх числа (найбільша кількість з усіх закладів вищої освіти України – 38 осіб з числа сиріт, позбавлених батьківського піклування).

Пріоритетами діяльності НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» є забезпечення студентам з інвалідністю системи професійної підготовки, яка гнучко реагує на кон'юнктуру ринку праці, спрямована на соціальний захист та конкурентоспроможність випускника Інституту і ВСП Кам'янець-Подільський фаховий коледж НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», який є структурним підрозділом Інституту. Реабілітація студентів з інвалідністю здійснюється у НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» відповідно до Закону України «Про реабілітацію» і на період їх навчання передбачає систему медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання їм допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство.

Серед загальної кількості здобувачів освіти НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» – 70 % студентів пільгових категорій, які отримують соціальні стипендії відповідних програм фінансування Міністерства соціальної політики України.

За 7 річний термін від технікуму-інтернату до Інституту було докладено максимум зусиль для осучаснення матеріально-технічної бази освітнього процесу, матеріально-технічної бази реабілітаційного процесу, соціальної інфраструктури Інституту: проведено докорінну реконструкцію оздоровчо-реабілітаційної бази; додатково створено

спортивний майданчик, який укомплектовано гімнастичними бруссями та турніками (12 м.кв.); басейн; гуртожиток для студентів, які перебувають на кріслах колісних, додатково дообладнано кімнатами, санвузли гуртожитку обладнано спеціальними поручнями; встановлено пральну машину-автомат; проведено поточний ремонт покрівлі харчоблоку, актової зали та центрального входу (за спонсорські кошти), облаштовано зону відпочинку «Літній театр», зокрема в зоні відпочинку функціонує фонтан, встановлено лави-гойдалки, побудовано літні альтанки, читальна зала переобладнана в електронну бібліотеку.

Одним з основних завдань освітньої політики Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» при організації навчально-виховного процесу є збереження здоров'я та формування здорового способу життя у молодого покоління. В НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» створено безбар'єрний освітній простір – встановлено міжповерхові підйомники для доступу студентів з числа маломобільних груп до навчальних аудиторій другого поверху, підйомник біля центрального входу у навчальний корпус Інституту; з метою полегшеного доступу студентів з інвалідністю до приміщень навчального корпусу та гуртожитку встановлено 6 пандусів: з центрального входу, внутрішнього двору та перехідної галереї.

Маючи значний досвід у наданні освітніх послуг, що інтегруються з реабілітаційними послугами, та з психолого-педагогічним супроводом, навчально-реабілітаційний простір Інституту передбачає готовність до професійної, реабілітаційної та психолого-педагогічної підтримки ветеранів війни, необхідних дій в напрямку створення (розширення) таких можливостей.

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» має досвід щодо проведення курсів для освітян, в т.ч. Всеукраїнські курси підвищення кваліфікації на всеукраїнському рівні (Всеукраїнське науково-педагогічне підвищення кваліфікації «Інклюзивна освіта та навчання в сучасних умовах трансформацій: психолого-педагогічні основи інклюзивної освіти», 24 січня – 08 березня 2023 р., для педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти, асистентів учителів, батьків дітей з особливими освітніми потребами, психологів, соціальних працівників, працівників ІРЦ, представників адміністрацій закладів освіти, а також усіх, хто цікавиться темою інклюзії та інклюзивної освіти, осіб, діяльність яких стосується теми інклюзії і взаємодії з особами з особливими освітніми потребами), підготовлено освітні програми т.зв. робітничих професій, здійснення психолого-педагогічного супроводу

В закладі є Навчально-науковий інститут соціо-психологічної діяльності та реабілітації НРЗВО КПДІ, працівники якого гнучко реагують на потреби соціально-психологічної підтримки внутрішньо-переміщених осіб та осіб, які постраждали внаслідок війни, професійної підготовки, осучаснення ОПП з урахуванням індивідуальної траєкторії навчання і викладання, в умовах кризових станів суспільства, професійної підготовки.

В інституті створено і функціонує в посиленому режимі з початку війни Психолого-педагогічний відділ, метою діяльності якого є сприяння повноцінному особистісному та інтелектуальному розвитку студентів і створення умов для формування в них мотивації до самовиховання і саморозвитку. З метою розвитку спортивної та фізичної реабілітації в закладі з кожним роком осучаснюється матеріально-технічна база спортивно-реабілітаційного відділу, з метою спортивної реабілітації студентів з інвалідністю в нашому закладі активно розвиваються Паралімпійські види спорту – волейбол сидячи, бочче, футбол.

В рамках професійного та особистісного розвитку здобувачів освіти в НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» впроваджуються елементи дуальної освіти в рамках Благодійного проєкту «Діалог з психологом-психотерапевтом», завдяки якому відбувається навчання та імплементація теоретичного матеріалу на практиці в робочому кабінеті психолога. Здобути практичні навички та впроваджувати теоретичні знання на практиці студенти можуть в Лабораторії психологічного консультування та тренінгів НРЗВО КПДІ, в якій для здобувачів освіти, які можуть отримати практичний досвід та можливості відпрацювання на практиці теоретичних знань, щоб застосовувати їх в подальшій своїй професійній діяльності. В рамках діяльності Лабораторії здійснюються зустрічі здобувачів освіти з професіоналами-практиками, майстер класи та тренінги.

Окрім навчально-реабілітаційного простору на території НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», у власності закладу наявний літній табір «Надія», який використовується Інститутом як реабілітаційний простір, зокрема, в таборі створено іподром для іпотерапії.

ВИСНОВКИ

Дослідження поняття інклюзії, інклюзивної освіти і навчання займає чільне місце та є актуальним в сучасному інструментарії та методології освіти і науки України. Вкрай важливим в системі функціонування закладів освіти, зокрема, ЗВО сучасне суспільство осмислює та створює

численні бар'єри для особистості. У напрямку до розвитку особистості з інвалідністю та у контексті здійснення перших кроків професійного становлення молодого людини у суспільстві інклюзивне навчання в ЗВО є важливим для соціалізації та здобуття професійної освіти, адже освіта має вирішальне значення для самого суспільства, забезпечуючи виконання найважливіших завдань практичного і символічного характеру.

Під поняттям **інклюзивної освіти** розуміємо систему освітніх послуг, яка ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту, права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з інвалідністю та особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу, фахового перед вищого та вищого закладу освіти.

У дискурсі вивчення діяльності закладів освіти різних країн ключовими складовими і умовами створення освіти є розвиток інклюзивного підходу до діяльності інституцій. Головний імпульс розвитку інклюзивної освіти осіб з ООП було дано під час Всесвітньої конференції з цих питань, яка відбулася в Саламанці (Іспанія) в червні 1994 р. В основі інклюзивного підходу – право людини на освіту, проголошене Загальною декларацією прав людини (1948 р.), а також міжнародні документи.

На нашу думку, в системі дослідження забезпечення соціальних прав та благополуччя членів суспільства, а також питань пріоритетів функціонування закладів освіти, їх осучаснення та реформування, зміни освітньо-навчального світогляду під час навчання і викладання, розуміння сучасних питань інклюзивної освіти, увагу займає вивчення змін у світоглядній та організаційній структурі інституцій інклюзивної освіти задля розвитку системи освітніх інституцій для здобувачів освіти – осіб з особливими освітніми потребами.

Прикладом діяльності даного напрямку може служити Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», який за 7 річний термін від технікуму-інтернату до Інституту було здійснив максимум зусиль для осучаснення матеріально-технічної бази процесу навчання і викладання, соціальної інфраструктури Інституту, матеріально-технічної бази реабілітаційного процесу та ін.

Інклюзія на ринку праці сприяє створенню робочих середовищ, де люди мають можливість використовувати свої здібності та потенціал на повну міру. Це сприяє зростанню продуктивності, стимулює інновації, сприяє стабільності й економічному розвитку суспільства. Забезпечення інклюзії на ринку праці є необхідним елементом будь-якої сучасної і сталої та розвиненої економіки та життєдіяльності суспільства.

АНОТАЦІЯ

Концептуальне поняття змісту інклюзії та інклюзивної освіти має чимале значення і представлено в різновекторних дослідженнях. Однак сучасне суспільство встановлює численні бар'єри на шляху до розвитку та перших кроків професійного становлення молодшої людини у суспільстві.

На нашу думку, одним з важливих пріоритетних напрямків діяльності ЗВО є розвиток резильєнтності закладів освіти, створення потужної платформи соціально-психологічної підтримки, та, головним чином, доступного освітнього простору, що передбачатиме створення умов для формування світоглядних, реабілітаційних, освітньо-професійних платформ для розвитку, зростання та здобуття нової професії здобувачів освіти. Україна робить успішні кроки щодо розвитку інклюзивного навчання та безбар'єрного розвитку середовища для дітей та осіб з інвалідністю. Однак, на нашу думку, лише комплексне вирішення питань безбар'єрності породить сприйняття рівності та рівноправності, покращить соціально-психологічне благополуччя молоді з ООП, формуватиме та зміцнюватиме навички резильєнтності в контексті сучасних викликів та кризових станів суспільства. Одним з основних завдань освітньої політики Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» при організації навчально-виховного процесу є збереження здоров'я та формування здорового способу життя у молодого покоління.

На нашу думку, одним з пріоритетів розвитку резильєнтності закладів вищої освіти є створення не лише важливої сьогодні та потужної платформи соціально-психологічної підтримки, а й доступного освітнього простору, що передбачатиме реабілітаційні, світоглядні та освітньо-професійні умови для розвитку, зростання та здобуття нової професії, навичок взаємодії та соціалізації осіб з інвалідністю.

Література

1. Безбар'єрна грамотність. З якими бар'єрами стикаються люди з інвалідністю та як стереотипи заважають зробити світ інклюзивним. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/barrier-free-literacy>

2. Бондар Т. І. Тенденції розвитку інклюзивної освіти в Канаді: законодавчий аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. Випуск 1 (38). С. 51–54.

3. Давиденко Д. Г. Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу: монографія / Г. В. Давиденко ; Нац. авіац. ун-т. Вінниця : Нілан, 2015. 313 с. : рис. Рез. англ. Бібліогр.: с. 263–308.

4. Дікова-Фаворська О. М., Здрагат С. Г. Інклюзія в освіті: повсякденні практики та процедура оцінювання : монографія. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. 416 с. Бібліогр.: с. 391–416.

5. Інклюзія в дії: стратегії впровадження в Україні та світі : колект. монографія / К. М. Біницька та ін. ; Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2022. 325 с.

6. Інклюзія в новій українській школі: виклики сьогодення. Inclusion in the new Ukrainian school: contemporary challenges : програма III Міжнар. конгресу зі спец. педагогіки, психології та реабілітології, 10 листоп. 2017 р., м. Київ / Департамент освіти і науки, молоді та спорту Київ. міськради (Київ. міськдержадмін.) та ін. Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2017. 38 с.

7. Інклюзія в школі в оптичному дискурсі сьогодення : колект. монографія / С. Г. Адирхаєв та ін. ; за наук. ред. Н. В. Барна, С. Г. Адирхаєва ; Держ. закл. шк. I-III ступенів № 168 Оболон. р-ну м. Києва, Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ : Університет «Україна», 2019. 498 с.

8. МОН працює над напрямом освітньої безбар'єрності. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-pracyuye-nad-napryamom-osvitnoyi-bezbaryernosti>

9. Найда Ю. М. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія : навч.-метод. посіб. / Ю. М. Найда, Л. М. Ткаченко ; під заг. ред. Л. І. Даниленко ; Всеукр. фонд «Крок за кроком», Фонд Чарльза Стюарта Мотта, Програма «Школа як осередок розвитку громади». – Київ : Плеяди, 2014. -66, с. : іл., табл. (Стандарти громадсько-активної школи : серія наук.-метод. матеріалів : у 9 посіб. ; [3]).

10. Розпорядження КМУ від 14 квітня 2021 р. № 366-р. Київ Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

11. Садова І. І. Інклюзія у закладах загальної середньої освіти України: тенденції розвитку: монографія. Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич : Посвіт, 2020. 447 с.

12. Тарапака Н. В. Інклюзія в дошкільні: розвиток дітей із психофізичними вадами в умовах реалізації Базового компонента дошкільної освіти : навч.-метод. посіб. / Наталія Тарапака, Людмила Кашуба ; Н.-д. лаб. «Центр технологій і методик реалізації дослідн. підходу в освіті». Київ : СІТПРІНТ, 2013. 139 с. : табл. (Бібліотека МАН).

13. Фудорова О. М. Вища освіта осіб з обмеженими можливостями в сучасній Україні: освітня інклюзія чи міф? (соціологічний вимір). Херсон. держ. ун-т. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2012. 229 с. : рис., табл. Бібліогр.: с. 181–206.

14. Children's Rights: Right In Principle, Right In Practice / Canadian Coalition for the Right of Children. URL: <http://rightsofchildren.ca/wp-content/uploads/2016/01/CCRC-report-on-rights-of-children-in-Canada.pdf>.

15. EADSNE (2003). Special Education across Europe in 2003. Trends in provision in 18 European countries. Bruselas: EADSNE

16. UNESCO (1994). Declaración de Salamanca y marco de acción para las necesidades educativas especiales. Paris: Autor

Information about the authors:

Tripak Marian Mykolaiovych,

orcid.org/0000-0001-6924-5469

PhD in Economics, Associate Professor,
Honoured Education Worker of Ukraine,
Professor at the Department of Finance,
Accounting and Taxation named after S. Yurii
Rector

Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
“Kamianets-Podilskyi State Institute”
13, Hodovantsia str., Kamianets-Podilskyi,
Khmelnyskyi region, Ukraine

Palyliulko Oksana Mykhailivna,

orcid.org/0000-0002-9314-0461

PhD in History,
Lecturer at the Department of Social Work,
Psychology and Sociocultural Activity named after T. Sosnovska,
temporarily holding the position of the Head
Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education
“Kamianets-Podilskyi State Institute”
13, Hodovantsia str., Kamianets-Podilskyi,
Khmelnyskyi region, Ukraine

Peshchaniuk Nadiia Oleksiivna,

Lecturer,

Separate Structural Subdivision
Kamianets-Podilskyi Professional College of Educational
and Rehabilitation Institution of Higher Education
“Kamianets-Podilskyi State Institute”
13, Hodovantsia str., Kamianets-Podilskyi,
Khmelnyskyi region, Ukraine